

* * *

Wizantija w sobstwenite i occhi i w oczite na drugite, red. W. Wacz-kowa, A. Milanowa, C. Stepanow, Izdatelstwo „Gutenberg”, Sofia 2007, s. 311.

Omawiany zbiór artykułów jest owocem sesji naukowej „Bizancjum w oczach Bizantyńczyków i obcych”, która odbyła się 4–5 kwietnia 2005 w Uniwersytecie Sofijskim im. Klemensa Ochrydzkiego. Jej uczestnicy, bułgarscy historycy, filolodzy, archeolodzy, wraz z polskim badaczem Przemysławem Marciniakiem, tworzą nieformalną grupę pod nazwą The Working Group „Byzantium”, zajmującą się różnymi aspektami dziejów Cesarstwa Bizantyńskiego.

Książkę otwierają dwie prace poświęcone adaptacji wzorców pogańskiego Rzymu w kulturze wczesnobizantyńskiej. Dimitr Iliew („Troja w cztery epigramy na Agatij Scholstik”, s. 9–21) analizuje cztery epigramaty Agatiasza z Miriny (VI w.), których nicią przewodnią są dzieje Troi. Autor ukazuje, w jaki sposób mit trojański został przyswojony przez chrześcijańskiego autora. Natomiast Georgi Kazakow („Rimskite trofei na christianstwoto: ceremoniał i urbanizacija w ranien Konstantynopol”, s. 22–31) pokazuje adaptację idei pogańskiego Rzymu w Konstantynopolu w okresie IV–V w. na przykładzie kształtu urbanistycznego miasta oraz wybranych ceremonii (np. obchodów rocznicy jego założenia).

Troje autorów poświęciło uwagę różnym instytucjom bizantyńskim. Metodij Roždewenski („Pod znamenata na basilewsa. Etosyt na nomadskija wojn w ranoto srednowekowije”, s. 32–58) przedstawia rolę barbarzyńskich najemników, zwłaszcza Bułgarów w armii bizantyńskiej czasów Justyniana I. Albena Milanowa, w studium „Gradyt na wizantijcite i gradyt na wizantinistite (Idejata za grad wyw Wizantija prez XI–XII w. czrez primera na gradowete wyw wizantijska Bylgarija)” (s. 131–159), wskazuje na elementy konstytuujące miasto bizantyńskie w okresie średnobizantyńskim: mury miejskie, potencjał demograficzny, funkcje administracyjne, kulturalne i ekonomiczne, a wreszcie zastanawia się nad problemem adaptacji tego modelu na ziemiach bułgarskich, przede wszystkim na przykładzie miasta Pernik. Przemysław Marciniak („Theatre that did not exist? Theatre and performances in Byzantium”, s. 177–188) zastanawia się nad istnieniem teatru w Bizancjum. Stwierdza, że zajęcie stanowiska w tej kwestii w znacznym stopniu uzależnione jest od zdefiniowania pojęcia „teatr”. Wskazuje, że badania związane z dziejami teatru i widowiskami w Bizancjum znajdują się dopiero w początkowym stadium.

Teodor Dimitrow („Nabljudenija wyrchu genezisa na wizantijsko–persijskata politiczeska symbioza”, s. 59–77) odrzuca tezę Franza Dölgera, wedle której z początkami użycia terminu technicznego *fraternitas* w relacjach między władcami rzymskimi i perskimi mamy do czynienia od układu rzymsko–perskiego z 283 r. Dimitrow podkreśla, że źródła nie mówią o zawarciu takiego układu i wskazuje, że określenie stosunków między władcą rzymskim i perskim nie zostało wprowadzone jednym aktem

prawnym, lecz było zjawiskiem ewolucyjnym. Problematyki międzynarodowej dotyczy także praca Iwelyn K j u c z u k o w e j „Za rozprostranienijeto na wizantijskata kultura posredstvom dinasticznite brakowe (kraja na X vek — sredata na XV vek)” (s. 189–216). Autorka przedstawia rolę związków dynastycznych w procesie rozprzestrzeniania kultury bizantyńskiej w okresie od drugiej połowy X po połowę XV w. W części pierwszej charakteryzuje małżeństwa Bizantynki z przedstawicielami świata zachodniego, w drugiej — związki władców Bizancjum z przedstawicielkami tegoż świata. Autorka formułuje pogląd, iż związki dynastyczne były jednym z podstawowych sposobów pokojowego „eksportu” kultury bizantyńskiej.

Grupa artykułów dotyczy problematyki prawa i obyczajów. Weselina W a c z k o w a („Kladite wyw Wizantija ili: za religioznata, psewdoreligioznata agresivnost”, s. 78–107) analizuje przypadki palenia ludzi w Bizancjum, dzieląc je na kilka kategorii: legalnie zastosowaną karę, wynik spontanicznego działania mas ludzkich (*ira populi*), rodzaj egzorcyzmu, próby ukrycia przestępstwa. Zdaniem badaczki w Bizancjum stosy czasem płonęły, jednak nigdy nie było zinstytucjonalizowanej inkwizycji. Waleri W a l e r i e w („Prestyplenieto i nakazaniето. Prawni i bogosłowski poniatija” s. 217–235) podejmuje kwestię definiowania pojęć „przestępstwo” i „kara” w pismach autorów wczesnochrześcijańskich. Kwestię tę rozważa na podstawie twórczości Tertuliana, Bazylego Wielkiego, Grzegorza z Nissy i Jana Chryzostoma. Natomiast Wasil N i n o w w artykule „»Naszeto nasledstvo u cuzdi premina...« (Placz Jeremiew, 5:2)” (s. 235–252) przedstawia poglądy Niketasa Choniatesa, na podstawie jego „Historii”, dotyczące trzech kwestii: pochodzenia rodzinnego, autorytetu i dziedziczenia. Autor artykułu koncentruje uwagę na tym, jaką rolę przypisuje im Niketas w funkcjonowaniu społeczeństwa bizantyńskiego.

Dwa teksty dotyczą piśmiennictwa z okresu pomiędzy upadkiem pierwszego a powstaniem drugiego państwa bułgarskiego (1018–1186). Tsvetelin S t e p a n o v („Imagining Byzantium from Δυστις: Some TOPOI in Bulgarian Apocalyptic Literature, 11th–13th Centurie”, s. 108–118) zajął się przedstawianiem Bułgarów i ich państwa w bułgarskiej literaturze historyczno–apokaliptycznej XI–XIII w. W tym nurcie piśmiennictwa państwo bułgarskie ukazywane było jako święte, znajdujące się w centrum świata, a Bułgarzy jako najbardziej prawowierni chrześcijanie. Taki sposób prezentacji jest zrozumiały ze względu na dążność do zachowania własnej tożsamości etnicznej i politycznej w warunkach braku własnego państwa. Ljuba I l i e w a („Prostrannoto žitije na Kliment Ochridski i problemyt za bylgaro–wizantijskija kulturen sintez”, s. 160–176) zajmuje się „Żywotem Klemensa Ochrydzkiego” autorstwa Teofilakta, arcybiskupa Ochrydy z końca XI i początku XII w. Autorka wskazuje, że w dziele tym grecki autor dokonuje syntezy bizantyńskich i słowiańskich dokonań kulturalnych; odchodzi zaś od dość częstego w nauce poglądu, iż Teofilakt był wrogo nastawiony do kultury bułgarskiej i dążył do hellenizacji swej „trzody”.

Gerasim P e t r i n s k i („»De caerimoniis aulae byzantinae«: etjudi wyrchu obreda na koronacijata”, s. 119–130) analizuje trzy fragmenty wzmiankowanego w tytule dzieła Konstantyna Porfirogenety (91–95; 96 i 38). Wskazuje na różnice pomiędzy nimi, zwracając uwagę na szczególnie wydzwięk rozdziału 38, w którym nacisk położony jest na prawa do tronu osób urodzonych w porfirowej komnacie. Autor stwierdza, że przesłanie to jest konsekwencją osobistych doświadczeń Konstantyna, który na wiele lat zepchnięty

został na pozycję współcesarza przez nienależącego do dynastii macedońskiej Romana Lekapena. Stąd ten fragment źródła należy traktować jako opracowany przez samego cesarza.

Trzy artykuły zostały poświęcone spojrzeniu autorów zachodnich na Bizancjum. Mitko Delew, w referacie „Koj prewze Konstantinopol w 1204 g.? (Niakolko beleżki wyrchu teksta na Zofroa do Wilarduen)” (s. 253–263) podejmuje kwestię, czy Godfryd de Villehardouin rozumiał zdobycie Konstantynopola 13 kwietnia 1204 jako realizację idei krucjatowej, czy jako zwykłą operację militarną. Delew przytacza argumenty na rzecz poglądu, że Villahardouin w swoim „Zdobyciu Konstantynopola” uzasadnia tezę, iż zdobycie bizantyńskiej stolicy było realizacją idei krucjatowych. Martin Ossikovski („A Brief Note on Dialogus, Defensor minor, and the Problem of Ecclesia Graecorum”, s. 264–268) na podstawie analizy wzmianek dotyczących Kościoła greckiego znajdujących się w dziele Ockhama „Dialogus” i pracy Marsyliusza z Padwy „Defensor minor” wskazuje, że stanowią one swego rodzaju dialog między autorami i próbuje określić chronologię ich powstawania („Defensor pacis” i „III Dialogus” I, 1–3 — rok 1324; „Defensor minor” — 1339–1341(?); „III Dialogus” I, 4 — 1342). Natomiast Aleksandr Nikolow („Wizantija i romeite prez pogleda na Ramon Lul”, s. 269–275) podejmuje kwestię poglądów Ramona Llulla (1232–1316), filozofa, franciszkanina i męczennika, na temat Bizancjum i jego mieszkańców. Filozof pisał o wschodnim Rzymie głównie w kontekście osiągnięcia jedności religijnej świata. Przeszkodę w realizacji tego celu widział m. in. w schizmie wschodniej 1054 r. Jego zdaniem należało za wszelką cenę zjednoczyć chrześcijan nawet przy użyciu siły wobec Romajów.

Książkę zamyka praca Emiliji Karabowej („Semantikata na proizwodnite na termina Wizantija — »wizantijszczina«, »wizantijski nomera« i »wizantijski« — w sywremennta im wsekidniewna upotreba w Bylgarija”, s. 276–307), ukazująca funkcjonowanie we współczesnym języku bułgarskim terminów pochodnych od nazwy „Bizancjum”.

Omówiony powyżej zbiór artykułów stanowi interesującą próbę pokazania, w jaki sposób Bizantyńczycy patrzyli na różne aspekty własnej cywilizacji, jak również jaki był ich stosunek do innych ludów. Jest on również wyrazem kierunków i poziomu poszukiwań badawczych bułgarskich bizantynistów.

Mirosław J. Leszka
Uniwersytet Łódzki
Zakład Historii Bizancjum

Krajobrazy przeszłości. Księga ofiarowana doktorowi Adolfowi Juzwence w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, pod red. Mariusza Dworsatschka, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2009, s. 328.

W marcu 2009 r. przypadła siedemdziesiątą rocznica urodzin Adolfa Juzwenki. Stał się on znany, nie tylko wśród historyków, za sprawą wydanej w 1973 r. książki, nie-